

مقایسه ابعاد حقوقی اعتبارات اسنادی و تعهد پرداخت بانکی

محسن صادقی*

دانشیار مؤسسه حقوق تطبیقی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

سمیرا سلیمانزاده

دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۹/۱۵ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۶/۳/۶)

چکیده

در میان ابزارهای مختلف تجارت الکترونیکی، به اعتبار اسنادی به جهت رواج استفاده از آن بیشتر توجه شده است، اما با ظهور ابزار تعهد پرداخت بانکی در سال ۲۰۱۳، پرسش درخصوص تفاوتها و تردید درباره کاربرد و قلمرو هریک، اذهان حقوق دانان را به خود مشغول کرد. نویسندگان این مقاله برای رفع نسبی خلأ تحقیقاتی پیرامون مقایسه دو موضوع یاد شده، درصدد بیان تفاوتها و تبیین قلمرو و کاربرد هریک از این ابزارها برآمده‌اند. پژوهشی که درنهایت به این نتیجه می‌رسد که با توجه به تفاوت کارکرد و ساختار دو نهاد اعتبار اسنادی و تعهد پرداخت بانکی و تفاوت در روابط حقوقی موجود در آن دو، هریک از آنها مختص دسته‌های خاصی از تجار و معاملاتشان هستند که در جایگاه خود مفیدند، استفاده می‌شوند و نمی‌توانند جایگزین دیگری شوند.

واژگان کلیدی

اعتبارات اسنادی، تجارت الکترونیکی، تعهد پرداخت بانکی، *URBPO*، *UCP*، *eUCP*

۱. مقدمه

گسترش و رشد تجارت بین‌الملل و رای مرزهای جغرافیایی کشورها، از یک سو و نگرانی‌های فعالان حوزه تجارت بین‌الملل از بعد مکان، مسئله زمان، امنیت و اعتماد در معاملات (wood, 231: 2010) از سوی دیگر، اذهان حقوق‌دانان را به سمت پیش‌بینی راه‌حل‌های جایگزین شیوه‌های تجارت سنتی (از قبیل پرداخت نقدی یا پیش‌پرداخت ثمن، پرداخت وعده‌دار یا حساب مفتوح^۱ و وصول اسنادی یا ترتیبات وصولی^۲) یا شیوه‌های تجارت الکترونیک سوق داده است که با ویژگی‌های منحصربه‌فردی چون تعطیل‌ناپذیر بودن، کاهش هزینه مبادلات، حذف موانع زمانی و مکانی چند سالی است که به پدیده غالب جهانی بدل شده است. این شیوه با افزایش سهم خود در مبادلات تجاری داخلی و بین‌المللی، به تدریج ضمن به‌چالش کشیدن مسائل تجارت سنتی و شیوه‌های معمول مبادلات، جایگزین آن‌ها شده است.^۳ امتیازات یادشده، سبب شده است تا استفاده از تجارت الکترونیکی به یکی از استراتژی‌های

۱. روش حساب مفتوح (حساب‌باز) توافقی است که به موجب آن واردکننده تعهد می‌کند همزمان یا طی موعد مشخصی پس از انجام عمل معینی از سوی صادرکننده مبلغی پول را به حساب تعیین‌شده‌ای واریز کند. گاهی واردکننده تعهد می‌کند که فقط ثمن قرارداد را همزمان با دریافت کالا پرداخت کند. در این شکل از توافق صادرکننده کالا را ارسال و اسناد حمل یا خود کالا را همراه صورت‌حسابی دایر بر مطالبه ثمن به واردکننده تسلیم می‌کند. سپس، واردکننده بابت ثمن برات بانکی یا چک برای صادرکننده می‌فرستد یا وجه ثمن را از طریق انتقال الکترونیکی اعتبار، انتقال تلگرافی، انتقال پستی، یا شیوه مورد توافق دیگری به حساب معرفی‌شده صادرکننده حواله می‌کند. این نوع حواله وجه از طریق سیستم بانکی انجام می‌شود، اما هیچ اعتبار بانکی یا وثیقه‌ای برای معامله داده نمی‌شود. تی‌لاریا، ایمانوئل (۱۳۸۵). «روش‌های پرداخت ثمن در تجارت الکترونیک، آیا جایگزین‌های ممکن و کارآمدی برای اعتبارات اسنادی وجود دارد؟» مجله حقوقی، نشریه مرکز امور حقوقی بین‌المللی معاونت حقوقی و امور مجلس ریاست جمهوری، شماره ۳۴، صفحه ۱۶۱.

۲. وصول اسنادی یا ترتیبات وصولی، مکانیسمی قدیمی است که از طریق آن بانک، طبق درخواست یا دستور صادرکننده با ارائه یک یا چند برات و اسناد حمل مربوط به واردکننده، ثمن را از واردکننده وصول می‌کند. این روش در قدیمی‌ترین شکل خود که بیع اسنادی نامیده می‌شود، مستلزم آن بود که صادرکننده با به‌کارگیری متصدی حمل، به وی دستور دهد مادامی که خریدار ثمن را نپرداخته یا یک سند قابل معامله دایر بر تعهد به پرداخت ثمن را امضا نکرده است، از تسلیم کالا به وی خودداری کند. همان، صفحه ۱۶۲.

۳. در حال حاضر، بخش عمده‌ای از حجم تجارت الکترونیک در جهان از طریق تجارت الکترونیک صورت می‌گیرد و ایران در رتبه‌بندی کشورها در خصوص میزان استفاده از تجارت الکترونیک هفتاد و هفتمین کشور و در میان ۱۰ کشور برتر آسیا و اقیانوسیه است. به نقل از:

<http://www.isna.ir/news/95100502230/%D8%B1%D8%AA%D8%A8%D9%87-%D8%AA%DA%A9-%D8%B1%D9%82%D9%85%DB%8C-%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86-%D8%AF%D8%B1-%D8%AA%D8%AC%D8%A7%D8%B1%D8%AA-%D8%A7%D9%84%DA%A9%D8%AA%D8%B1%D9%88%D9%86%DB%8C%DA%A9%DB%8C>

تاریخ آخرین بازدید: ۹۶/۷/۲۱.

بازاریابی^۱ تبدیل شود و بسیاری از شرکت‌ها و مؤسسات تجاری، سیستم‌های ارائه خدمات خود به مشتریان را، به ابزارهای الکترونیکی مجهز کنند.

بانک‌ها نیز در این میان، درصددند از طریق ارائه شیوه‌های کارآمد ارائه خدمات الکترونیکی بر بانک‌های رقیب برتری یابند. یکی از این شیوه‌ها، استفاده از اعتبارات اسنادی^۲ است که چند سالی است در روابط میان تجار حقیقی و حقوقی رواج یافته و تحت رژیم مقررات متحدالشکل اتاق بازرگانی بین‌المللی^۳ برای اعتبارات اسنادی^۴ است.

پس از آن در نیاز به ایمن‌سازی بیشتر معاملات، مقررات متحدالشکل برای تعهد پرداخت بانکی^۵ به تصویب کمیسیون بازرگانی اتاق بازرگانی بین‌المللی و انجمن خدمات بین بانکی (سویفت)^۶ رسید، بدون اینکه جایگزین مقررات سابق شود و به موجب آن تعهد پرداخت بانکی^۷، در کنار اعتبار اسنادی، از ابزارهای سریع و ایمن در این حوزه شمرده شد. تصویب مقررات یادشده خود مؤیدی بر نیاز تجار مبنی بر فعالیت در فضایی امن‌تر و عاری‌تر از دغدغه‌هایی بود که محیط اعتبارات اسنادی الکترونیک را خدشه‌دار کرده بود.

شایان یادآوری است که تا سال ۲۰۰۷ مقررات اعتبارات اسنادی برای اسناد کاغذی^۸ استفاده می‌شد، اما در سال ۲۰۰۷ و همگام با الکترونیکی شدن ارائه اسناد، اعتبارات اسنادی الکترونیک^۹، در کنار اعتبارات اسنادی کاغذی قدم به عرصه تجارت بین‌الملل گذاشت. از آن پس، اعتبار اسنادی کاغذی و الکترونیک در کنار یکدیگر برای ارائه کاغذی و الکترونیکی اسناد استفاده می‌شد. به این معنا که ابتدا در سال ۱۹۹۴ مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی برای ارائه فیزیکی اسناد - که بارها ویرایش و به‌روزرسانی شد و آخرین نسخه ویرایش‌شده

1. marketing strategies

2. Letter of Credit

3. ICC: international chamber of commerce

4. UCP: uniform custom rules of presentation of documents in documentary credits

5. URBPO: uniform rules for bank payment obligation

6. Swift society for worldwide Interbank Financial Telecommunication

سویفت یک انجمن تعاونی غیرانتفاعی است که چندین کشور اروپایی و آمریکای شمالی در سال ۱۹۷۳ راه‌اندازی کردند و هدف از تأسیس آن، جایگزین کردن روش‌های غیراستاندارد کاغذی با روش استاندارد و یکنواخت جهانی بود. سویفت در هر کشوری دارای یک نقطه دسترسی است که خود مؤسسه کنترل آن را بر عهده دارد. سویفت برای ارسال و دریافت هرگونه پیام ارزی، در بین واحدهای ارزی بانک‌های داخل و خارج کشور استفاده می‌شود. این سیستم به‌منظور سرعت‌بخشیدن به انجام معاملات ارز و جلب رضایت مشتریان، همچنین هماهنگی تمام عملیات ارزی در سطح جهانی با استفاده از نرم‌افزاری استاندارد مورد توجه قرار گرفته است.

7. BPO: bank payment obligation

۸. در برخی نوشته‌ها، از عبارت «اسناد دستی» در برابر اسناد الکترونیکی استفاده می‌شود، اما این اصطلاح درست به نظر نمی‌رسد، زیرا در تهیه اسناد الکترونیکی نیز عامل دست دخیل است و این اسناد نیز نوعی اسناد دستی محسوب می‌شوند. با این تفاوت که در اسناد فیزیکی و معمول، ترکیب دست و قلم و در اسناد الکترونیکی، ترکیب دست و رایانه، سند را تهیه می‌کند. از این رو، نویسندگان این مقاله، از عبارت «اسناد کاغذی» در برابر اسناد الکترونیکی استفاده کرده‌اند.

9. electronic presentation of documents in documentary credits

آن UCP600 است- و سپس مقررات متحدالشکل برای ارائه الکترونیکی اسناد، به منزله ضمیمه سند اصلی و در کنار سند قبل، خاص اعتبارات اسنادی الکترونیکی تصویب شد. البته مقررات eUCP جایگزین UCP نشده است، بلکه هر زمان که طرفین به ارائه الکترونیک اسناد مایل باشند، تحت شمول این مقررات قرار می گیرند، به گونه ای که در موارد سکوت eUCP و در تفسیر مواد الحاقیه مذکور، از UCP استفاده می شود (رنجیر، ۱۳۸۵: ۵۸).

این رویه تا سال ۲۰۱۳ که اولین مقررات تعهد پرداخت بانکی لازم الاجرا شد، همچنان ادامه داشت تا اینکه اتاق بازرگانی بین المللی و جامعه جهانی ارتباطات مالی بین بانکی (سویفت) مقررات متحدالشکلی را برای تعهد پرداخت بانکی تصویب کردند که در مقدمه آن مقررات ذکر شده است که به منزله روشی میانه^۱ برای اعتبار اسنادی سنتی^۲ و روش حساب باز^۳ ابداع شده است. با اینکه این مرجع جایگاه این روش را تبیین کرده و هرگز درصدد جایگزین کردن آن با سایر روش های پرداخت نبوده است، اما در سال های اخیر تردید جایگزینی و بلااستفاده ماندن اعتبارات اسنادی به ویژه با تأکید بر ایرادات و نواقص آن مطرح شده است. همچنین، تفاوت های کارکردی و ساختاری میان این دو شیوه از مباحثی بود که در پاسخ به این تردیدها مجال بحث بیشتری را می طلبید.

اعتبار اسنادی الکترونیک شیوه ای است برای پرداخت بهای معامله که طرفین آن را در توافق خود قید می کنند در این شیوه، توافق می کنند که هر زمان فروشنده اسناد حمل کالا را به بانک خود ارائه داد، خریدار نیز دستور پرداخت وجه را به بانک خود بدهد. طبق اسنادی که فروشنده به بانک ارائه می دهد و بعد از بررسی اسناد از سوی آن بانک، تأیید صحت آن و مطلع کردن بانک خریدار، دستور پرداخت وجه از سوی خریدار صادر و وجه به فروشنده پرداخت می شود. به بانک خریدار، بانک ابلاغ کننده^۴ و به بانک فروشنده بانک تعیین شده^۵، به خریدار، متقاضی^۶ و به فروشنده ذی نفع^۷ گفته می شود.

تعهد پرداخت بانکی نیز شیوه پرداخت جدید است که به موجب آن تعهدی برگشت ناپذیر و مستقل برای پرداخت وجه از سوی بانک خریدار به بانک فروشنده در سررسید معین یا به صورت مدت دار ایجاد می شود. این تعهد زمانی انجام می شود که تطابق داده ها با آنچه در

1. middle
2. Traditional letters of credit
3. Open account
4. Issuing bank

به نظر می رسد که از آن جهت که این بانک گشایش اعتباری را به نفع فروشنده به وی ابلاغ می کند به آن بانک ابلاغ کننده گفته می شود.

5. Nominated bank
6. applicant.
7. beneficiary

قرارداد مشخص شده بود، از سوی بانک تأیید شود. شایان یادآوری است که در این شیوه، مرکزی به نام مرکز بررسی داده‌ها^۱ صحت و سقم آن‌ها را بررسی و به بانک اعلام می‌کند. این دو شیوه پرداخت با یکدیگر قابل مقایسه‌اند، زیرا از دو جهت به یکدیگر شبیه‌اند. نخست اینکه هدف در هر یک از آن‌ها یکسان است، یعنی هر دو به پرداخت به ذی‌نفع (فروشنده) منجر می‌شوند مشروط به اینکه شرایط مقرر در قرارداد میان طرفین برآورده شود. همچنین، در هر دو شیوه پرداخت بانک به منزله شخص ثالث بی‌طرف که تضمین‌کننده پرداخت است، ظاهر می‌شود. شایان یادآوری است که تاکنون در هیچ پژوهشی اعم از مقاله، پایان‌نامه یا رساله این دو شیوه به شکل تطبیقی بررسی نشده‌اند، هرچند مقالات و پایان‌نامه‌هایی در خصوص اعتبارات اسنادی کاغذی و الکترونیکی نگارش شده است.^۲ بنابراین، پژوهش پیش‌رو از این جهات که هم تعهد پرداخت بانکی را با اتکا به مقررات جدید و متحدالشکل آن به خواننده معرفی می‌کند و هم آن را در ترازوی مقایسه با شیوه دیگری از پرداخت، یعنی اعتبارات اسنادی قرار می‌دهد، تحقیقی نوین به شمار می‌آید.

سؤالات ما در این پژوهش این است که: تفاوت‌ها و شباهت‌های اعتبار اسنادی و تعهد پرداخت بانکی چیست؟ آیا ظهور شیوه تعهد پرداخت بانکی کارایی اعتبار اسنادی را از میان برده است؟ فرضیه ما در این مقاله این است که هر یک از شیوه‌های تعهد پرداخت بانکی و اعتبار اسنادی خاص یک‌سری معاملات‌اند و برای دسته‌های مختلفی از تجار طراحی شده‌اند و از آنجا که طبق نظر مرجع وضع مقررات تعهد پرداخت بانکی، این شیوه برای رفع ایرادات روش حساب‌باز ابداع شده و شیوه‌ای واسطه بین اعتبارات اسنادی و روش حساب‌باز است، با ظهور آن مقررات اعتبارات اسنادی و کارایی آن هم‌چنان به قوت خود باقی است.

با توجه به تعریف مختصری که بنا به اقتضای مقدمه بیان شد، هرچند هر دو اعتبار اسنادی قابلیت مقایسه را با تعهد پرداخت بانکی دارند، اما به نظر می‌رسد که تردیدها بیشتر حول محور اعتبارات اسنادی الکترونیکی باشد، لذا در این مقاله سعی داریم جایگاه اعتبار اسنادی الکترونیکی و تعهد پرداخت بانکی را در برابر یکدیگر تبیین کنیم. به‌منظور نیل به هدف یادشده این پژوهش در سه قسمت بیان می‌شود؛ قسمت نخست به معرفی، مراحل شکل‌گیری و ابعاد حقوقی اعتبار اسنادی و بخش دوم به معرفی و مراحل شکل‌گیری و ابعاد حقوقی تعهد

1. TMA: Trade matching application

۲. برای مثال، مقاله‌ای با عنوان «روابط حقوقی طرفین اعتبار اسنادی» در مجله حقوق/اسلامی، سال چهارم، شماره ۱۶، در بهار ۸۷ نگارش شده است. همچنین، مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی روابط حقوقی طرف‌های اعتبار اسنادی الکترونیکی» در مجله پژوهش‌های حقوقی، سال ۸۶، شماره ۱۲ به چاپ رسیده است. مقاله نخست به جنبه الکترونیکی این شیوه توجه نداشته و مقاله دوم نیز فاقد جنبه تطبیق با تعهد پرداخت بانکی است.

پرداخت بانکی می‌پردازد. در بخش سوم ابعاد حقوقی این دو شیوه پرداخت را با بیان تفاوت‌ها و شباهت‌های آن‌ها تبیین می‌کنیم.

۲. مفهوم، مراحل شکل‌گیری و ابعاد حقوقی اعتبارات اسنادی

در این بخش، ابتدا با مفهوم و مراحل اعتبارات اسنادی، آشنا می‌شویم، سپس ابعاد حقوقی آن را بررسی می‌کنیم.

۲.۱. مفهوم اعتبارات اسنادی

با توجه به سکوت مقررات متحدالشکل راجع به اعتبارات اسنادی نظیر UCP و eUCP در خصوص مفهوم اعتبار اسنادی و سکوت مقررات ملی اکثر کشورها از جمله ایران، شاید درک مفهوم جامعی از اعتبارات اسنادی میسر نباشد اما، شاید بتوان گفت که عرف و روش یکسواخت اعتبارات اسنادی (ویرایش ۲۰۰۷) تعریف جامعی از آن به دست می‌دهد (اشمیتف، ۱۳۷۸: ۶۱۳).

از نظر مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی، اعتبارات اسنادی عبارت است از: هر نوع توافقی که طبق آن، بانک گشاینده اعتبار بنا به تقاضا و دستورالعمل‌های متقاضی اعتبار، به پرداخت به ذی‌نفع یا حواله‌کرد او ملزم می‌شود^۱، یا بانک ابلاغ‌کننده یا حسب مورد تأییدکننده را در مقابل اسناد شرط‌شده در قرارداد، به این نوع پرداخت مجاز می‌کند، مشروط بر اینکه عبارات و شرایط اعتبار رعایت شود. در اعتبار اسنادی الکترونیک، قرارداد پایه و تبادل اسناد مربوط نظیر بیمه و حمل، به شیوه الکترونیک صورت می‌گیرد (تی‌لاریه، ۱۳۸۵: ۱۵۷).

۲.۲. مراحل شکل‌گیری اعتبار اسنادی

براساس تعریفی که از اعتبار اسنادی ارائه شد، می‌توان مراحل شکل‌گیری و تکمیل اعتبار اسنادی الکترونیکی را به شکل زیر ترسیم کرد:

۱. فروشنده و خریدار در قرارداد پایه خود موافقت می‌کنند که پرداخت براساس اعتبار اسنادی صورت گیرد، این توافق می‌تواند به صورت عقد الکترونیک باشد؛ ۲. سپس متقاضی اعتبار، به بانک گشاینده اعتبار که در محل تجارت خود واقع است دستور می‌دهد که اعتبار را برای فروشنده که ذی‌نفع اعتبار است، گشایش و در آن، شرایط و دستورالعمل‌هایی را برای

۱. به این بانک غالباً *corresponding bank* می‌گویند که البته اگر پرداخت وجه را نیز تأیید و به تعهد خود اضافه کند، *confirming bank* می‌گویند. این بانک همان بانک تعیین شده است.

۲. این فرض در صورتی است که بانک گشاینده اعتبار خود، دارای نمایندگی در محل فروشنده باشد.

بانک مشخص کند؛^۳ بانک گشاینده اعتبار با بانک ابلاغ کننده یا تأییدکننده اعتبار^۱ - که غالباً در محل فروشنده واقع است - هماهنگی می کند که ضمن دریافت اسناد حمل از فروشنده و تأیید انطباق آن ها، مبلغ اعتبار را به وی پرداخت کند؛^۴ بانک ابلاغ کننده به اطلاع ذی نفع می رساند که اعتباری به نفع او گشایش یافته و آماده دریافت اسناد از وی و در قبال آن پرداخت وجه اعتبار به اوست (بانک ممکن است این عمل را به انضمام تأیید وجه اعتبار انجام دهد که در صورت تأیید وجه اعتبار از سوی بانک ابلاغ کننده، تعهد مستقیم و مستقلی، برای وی در قبال ذی نفع به بار می آید) (صادقی و اسفنجانی، ۱۳۸۵: ۱۰). نکته درخور توجه در این مرحله این است که اگر بانک گشاینده اعتبار، در محل اقامت فروشنده، دارای شعبه یا نمایندگی باشد، مراحل ۳ و ۴ در هم ادغام می شوند و بانک گشاینده اعتبار، از طریق شعبه خود واقع در محل اقامت فروشنده به او اطلاع می دهد که اعتباری به نفع او گشایش یافته است و پرداخت را از طریق نماینده خود انجام می دهد؛^۵ بعد از اینکه فروشنده اطلاع یافت که اعتباری به نفع او گشایش یافته است، به حمل کالاها، تحصیل بارنامه^۲ و تحویل آن به بانک مبادرت می کند (Lee, 2006: 161)؛^۶ بانک ابلاغ کننده پس از بررسی اسناد و تأیید صحت آن، وجه را به ذی نفع می پردازد، اگر اسناد صحیحاً و تا قبل از انقضای اعتبار ارائه شوند، بانک ابلاغ کننده در مقابل ذی نفع، نسبت به پرداخت قیمت خرید تعهدی الزام آور خواهد داشت. در نتیجه این تعهد، بانک حق ندارد حتی براساس دستور خریدار، از پرداخت وجه به فروشنده امتناع ورزد یا اعتبار اسنادی را لغو کند؛^۷ بانک ابلاغ کننده، اسناد حمل را به بانک گشاینده اعتبار تسلیم و در قبال آن، تقاضای بازپرداخت مبلغی را می کند که به نیابت از این بانک، به ذی نفع پرداخت کرده است، البته در رابطه میان متقاضی اعتبار و بانک گشاینده ممکن است قراردادی وجود داشته باشد که طبق آن، بانک بتواند از محل اعتباری^۳ که خریدار نزد او دارد، وجه را به فروشنده یا ذی نفع اعتبار بپردازد. این توافق می تواند پیش یا پس از گشایش اعتبار منعقد شود؛^۸ خریدار اسناد را از بانک گشاینده اعتبار دریافت می کند و می تواند به استناد این اسناد تقاضای اجرای مفاد قرارداد را کند؛ برای مثال می تواند تحویل و ترخیص این اسناد را تقاضا کند.

در برخی اعتبارات اسنادی، شرطی تحت عنوان تأیید اعتبار از سوی اتاق بازرگانی مقصد نیز اضافه شده است، اما چنین شرطی مازاد بر شرایط اصلی اعتبار و نیازمند تصریح است و اگر چنین تصریحی نشده باشد، صرف قبولی و تأیید اسناد از سوی ذی نفع، که به وسیله بانک،

۱. وجود بانک تأییدکننده اعتبار در قرارداد اعتبار اسنادی الکترونیک، الزامی نیست و وجود بانک گشاینده و ابلاغ کننده کفایت می کند.

2. Bill of Lading

۳. این اعتبار می تواند از جنس وجه نقد یا اعتبار به معنای خاص کلمه یعنی credit باشد.

محقق می‌شود، برای پرداخت کافی است و شرط اضافی دیگری برای پرداخت، علی‌الاصول، لازم نیست (کمیته ایرانی اتاق بازرگانی بین‌المللی، ۱۳۹۱: ۱۴۱).

ورود تجارت الکترونیکی در این شیوه پرداخت، دایره کاربرد اعتبارات اسنادی را وسیع‌تر کرد (اعتمادی و تازیکی‌نژاد، ۱۳۸۶: ۳۳) و با تصویب سندی به نام eUCP صحت و معتبر بودن اعتبارات اسنادی الکترونیکی به منزله یک سند حقوقی مقبول افتاد.^۱ روند جاری جابه‌جایی اعتبارات بانکی نیز مؤید این مطلب است که مشتریان به خواست بانکها برای استفاده بیشتر از این شیوه پاسخ مثبت داده‌اند (تی‌لاریا، ۱۳۸۵: ۱۵۷).

۲.۳. ابعاد حقوقی اعتبارات اسنادی

از جمله ابعاد حقوقی، قالب قراردادی روابط میان بانکها و اصول حقوقی حاکم بر اعتبارات است. با توجه به فقدان مقرره خاص درخصوص منشأ آثار فعالیت بانکها و رویه‌ای جامع به نظر می‌رسد اکثر نویسندگان در مطالعات و اکثر بانکها در عمل به نوعی قالب قراردادی (روس و بانگ، ۱۳۸۵: ۱۲۳) برای این روابط قائل باشند که از مهم‌ترین مزایای آن علاوه بر تبیین وظایف، امکان پیش‌بینی ضمانت‌اجراه‌های قراردادی در فرض تخلف از تعهدات است.

اصول حاکم بر اعتبارات اسنادی بخش مهمی از ابعاد حقوقی این اعتبارات است که به آن اشاره می‌شود. شایان یادآوری است که این اصول بر اعتبارات الکترونیکی نیز اعمال و اصول حاکم بر اعتبارات اسنادی به طور کلی شامل موارد زیر می‌شوند:

اصل استقلال اعتبار: به موجب این اصل، اعتبار اسنادی از معامله پایه خود مستقل است و بانک به معامله منشأ اعتبار اسنادی و ایرادات آن نظیر تهاتر و دعوی متقابل ترتیب اثر نمی‌دهد، زیرا اعتبار اسنادی منفک و جدا از معامله پایه است.^۲ از حیث قابلیت نقدشوندگی، برای اعتبار اسنادی کارکردی نظیر پول نقد، در نظر گرفته می‌شود و پرداخت آن - در صورت نبود مانع - الزامی است. البته یک رأی که مبتنی بر واقعیت‌های استثنایی است نیز صادر شده است^۳ که مقرر می‌دارد که بانک می‌تواند طلب جبران خسارت از پیش تعیین‌شده را در مقابل دینی که به واسطه اعتبار اسنادی در قبال ذی‌نفع دارد تهاتر کند، آن هم در موردی که طلب جبران خسارت به طور مستقیم ناشی از همان معامله بانکی باشد که اعتبار اسنادی با آن مرتبط است. اما این رأی هرگز نمی‌تواند اصل استقلال اعتبار را خدشه‌دار کند و مبنای رویه قضایی قرار گیرد.

1. article 3, a-2 eUCP: "documents shall include an electronic record.

2. article 4 UCP600

۳. کلایو ام، اشمنیف، پیشین، صفحه ۶۲۱.

مهم‌ترین اثر مثبت استقلال اعتبار، تعهد بانک برای پرداخت بی‌چون و چرا در فرضی است که خدشه به معامله پایه وارد شده باشد.

البته اصل یادشده در عرف بانکداری بین‌المللی با استثنای مهمی مواجه شده است و آن تقلب در ارائه اسناد است که به موجب آن، بانک در فرضی که ذی‌نفع در ارائه اسناد، تقلب کرده و بانک را در تشخیص اصالت اسناد، مشتبه کرده باشد می‌تواند وارد بررسی ماهیت اسناد شود و به‌منظور بررسی اصالت اسناد، اصل استقلال اعتبار را رعایت نکند (Gray Carlson & Widen, 1999: 1661).

مسئله یادشده منشأ بسیاری از دعاوی در دادگاه‌های تجاری در ایالات متحده آمریکا شد (Barnes James & byrne, 1996: 1417) به طوری که در برهه‌ای از زمان، به دلیل کثرت تقلب، مقررات داخلی آمریکا گشایش اعتبارات اسنادی را ممنوع اعلام کرده بود. دعاوی یادشده نقش بسیار مهمی در رشد حقوق اعتبارات اسنادی به‌ویژه تحول مقررات متحدالشکل و داخلی مربوط به اعتبارات اسنادی ایفا کرده‌اند (byrne, 1988: 1353).

از آنجا که مطابق بند ب ماده ۱ eUCP وابستگی UCP به eUCP تصریح شده است، بنابراین استقلال اعتبار اسنادی الکترونیکی نیز به قوت خود باقی است و الکترونیکی شدن اعتبارات به استقلال و تفکیک آن‌ها از معامله پایه خدشه‌ای وارد نمی‌کند.

اصل رعایت دقیق مفاد اسناد: به موجب این اصل، زمانی که متقاضی، تقاضای گشایش اعتباری دارد، به بانک اعلام می‌کند که ذی‌نفع اعتبار، چه اسنادی را باید در چه زمانی به بانک ارائه دهد و محتوای این اسناد باید بیانگر چه مسائلی درخصوص قرارداد باشد. اینکه اسناد در چه قالبی ارائه شوند را بانک‌ها با دراختیار گذاشتن قالب‌های متحدالشکل، برای مشتریان، مشخص می‌کنند، اما اینکه محتوای اسناد بیانگر چه مسائلی پیرامون قرارداد باشد را متقاضی متعاقب توافق با طرف قرارداد، به بانک خود اعلام می‌کند تا بانک یادشده این شروط را به فروشنده ابلاغ کند.

بانک ابلاغ‌کننده که اسناد را از ذی‌نفع (فروشنده) دریافت می‌کند حق دارد اسنادی را که دقیقاً با شرایط و مفاد اعتبار مطابقت ندارد، رد کند،^۲ زیرا این بانک نماینده بانک گشاینده اعتبار و بانک گشاینده نماینده خاص متقاضی اعتبار است و اگر هریک از بانک‌های یادشده خارج از حدود نمایندگی عمل کنند، اصیل حق دارد آن عمل را مطابق قواعد عمومی نمایندگی به خودش منتسب نداند و بانک باید خطر احتمالی این معامله را بر عهده گیرد.

1. The eUCP shall apply as a supplement to the UCP where the credit indicates that it is subject to eUCP

2. Article 8: a. provided that the stipulated documents are presented to the confirming bank or to any other nominated bank and that they constitute a complying presentation.

همچنین، این فرض نیز متصور است که اگر اسنادی که فروشنده ارائه می‌کند با شرایط اعتبار اسنادی مطابقت نداشته باشند، فروشنده باید فوراً با خریدار خارجی‌اش ارتباط برقرار و از او تقاضا کند که در صورت امکان به بانک دستور دهد اسناد را آن‌گونه که فروشنده به بانک ارائه داده است، بپذیرد.

به موجب این اصل، مطابقت صورت ظاهر اسناد در حد عرف بانکداری در سطح بین‌المللی لازم و کافی است،^۱ لذا بانک حق دارد به هرگونه شرط که برای ارائه سند اعم از فیزیکی و الکترونیکی درج شده است، ترتیب اثر ندهد. گویی رویه و عرف تجاری و بانکداری بین‌المللی می‌خواهد هرگونه مانع را از راه قابلیت گردش آزاد این اسناد^۲ بردارد.

به‌منظور اصل رعایت دقیق مفاد اسناد و بررسی آن‌ها مهلت متعارفی در اختیار بانک است که در هر مورد به اوضاع، احوال و پیچیدگی اسناد ارائه‌شده بستگی دارد، اما در هر حال، نباید از پنج روز کاری تجاوز کند.^۳ اگر بانک تصمیم به رد اسناد داشته باشد موارد ناهماهنگ را در اعلامیه رد، طی مهلت یادشده، خطاب به ذی‌نفع یا بانک وی اعلام می‌کند. دلیل این امر اعطای فرصت به ذی‌نفع برای رفع نقص پیش از انقضای مدت بررسی اسناد است.

در هر حال، اگر بانک با دلیل متعارف، از قبول اسناد امتناع ورزد، آن‌ها را بدون پذیرش مسئولیت، به فروشنده عودت خواهد کرد. اگر بانک اسناد را قبول کند، جز در صورت احراز فریب عمدی، حق رد و استرداد وجوه پرداخت‌شده را نخواهد داشت.

مطابق بند ب ماده ۷ eUCP در فرضی که بانک به رد اسناد اقدام می‌کند اگر طی ۳۰ روز تقویمی بعد از اعلام ردی، دستوری از طرف کسی که اعلام ردی به او ابلاغ شده است، نرسد، بانک محق است نسبت به برگشت یا امحای مدارک الکترونیکی بدون هیچ مسئولیتی مبادرت ورزد.

نکته دیگر اینکه اعتبارات اسنادی جدای از اینکه روش پرداخت بین‌المللی اند، از آنجا که سند محسوب می‌شوند، می‌توانند دارای کارکرد ضمانتی نیز باشند و در مقام ضمانت‌نامه ظاهر شوند (مافی و فلاح، ۱۳۹۲: ۱۴۴). کنوانسیون ملل متحد در خصوص ضمانت‌نامه‌های مستقل و اعتبارنامه‌های تضمینی^۴ دسته‌ای از اعتبارات اسنادی را از این حیث که دارای خصیصه ضمانتی-اسنادی اند، با ضمانت‌نامه‌ها تحت یک رژیم قرار داده است، زیرا تجربه‌های به‌دست‌آمده از نتایج کارکرد ضمانت‌های سنتی و رهن‌ها در آن زمان ناکارآمدی‌ها را نشان داده

1. article 14 UCP600
2. negotiability

۳. بند ب ماده ۱۴ UCP.

4. United Nations Convention on Independent Guarantees and Stand by Letters of Credits 1995.

بود که توسل به روش جدیدی چون اعتبار اسنادی می‌توانست ضعف آن را جبران کند (aslanova, 2014: 201). شایان یادآوری است که همه اعتبارات اسنادی نمی‌توانند کارکرد ضمانتی به معنای خاص داشته باشند، اگرچه همه انواع اعتبارات اسنادی می‌توانند موجب ایجاد اطمینان و تضمین به معنای عام^۱ در معامله شوند، اما تنها این دسته اخیر یعنی اعتبارات اسنادی تضمینی^۲ می‌توانند نقش تضمین^۳ نیز داشته باشند.

۳. مفهوم، مراحل شکل‌گیری و ابعاد حقوقی تعهد پرداخت بانکی

در این قسمت شیوه پرداخت و مراحل شکل‌گیری آن را معرفی و در نهایت ابعاد حقوقی آن را بررسی می‌کنیم.

۳.۱. مفهوم تعهد پرداخت بانکی

زمانی که در سال ۲۰۱۱ سویفت و اتاق بازرگانی بین‌المللی، مقررات متحدالشکل تعهد پرداخت بانکی را تهیه کردند، هدف اصلی آن‌ها، از میان بردن ضعف‌های موجود در روش حساب‌باز^۴ بود (کمیته ایرانی اتاق بازرگانی بین‌المللی، ۱۳۹۲: ۱۱). از جمله ضعف‌های روش حساب‌باز، اطمینان‌نداشتن فروشنده از پرداخت وجه از سوی خریدار، امکان مواجهه هریک از طرفین با ورشکستگی دیگری یا اطمینان‌نداشتن خریدار از وصول یا صحت وصول کالا بعد از پرداخت وجه بود. در این روش، برخورداری از سرعت بالا و هزینه کمتر هدف دیگری بود که فراروی تصویب‌کنندگان این متن قرار گرفت و به‌منظور همین هدف نیز، مقررات یادشده در سال ۲۰۱۳ به تصویب دو نهاد یادشده رسید (همان).

طبق مقررات موجود، این روش پرداخت، تعهدی قراردادی و برگشت‌ناپذیر است که بانک متعهد (به طور معمول بانک خریدار) در برابر بانک گیرنده (بانک فروشنده) می‌کند تا به شرط هم‌خوانی داده‌ها یا پذیرش ناهمخوانی داده‌ها که از سوی مرکز بررسی داده‌ها اعلام می‌شود، مبلغ معینی را به بانک فروشنده بپردازد. این روش، همچنین شیوه‌ای برای تصفیه وجوه در مبادلات بین‌المللی است. مرکز بررسی داده‌ها که یک واحد متمرکز مقایسه اطلاعات و داده‌هاست، وجود و بازتاب توافق‌های بانک‌های درگیر در یک معامله را که به تعهد پرداخت بانکی منجر می‌شود، منعکس می‌کند.

1. security
2. Standby letter of credit
3. Guarantee
4. Open account

می توان گفت، تعهد پرداخت بانکی مربوط به معامله ای تجاری میان خریدار و فروشنده است که در این رابطه، بانک های مربوطه، مشارکت در قرارداد پایه اولیه را با استفاده از مرکز بررسی داده ها پذیرفته باشند.^۱

مقررات متحدالشکل تعهد پرداخت بانکی به ترتیبی طراحی شده است که عملیات همکاری بین بانکی، در رابطه بین مرکز بررسی داده های برگزیده با بانک های درگیر صورت گیرد، تا ضمن تخفیف مخاطرات در تجارت بین المللی برای خریداران و فروشندگان، امکان مدیریت مخاطرات و اطمینان از پرداخت ها در زنجیره تأمین مالی^۲ و تولید محقق شود. این روش، به عقیده برخی از دکترین حقوق بانکی و تجارت بین الملل، به واسطه بالابودن درجه دقتی که در آن تعریف شده است، تجار را از بیمه کردن محمولات خود نیز بی نیاز و تجارت بین الملل را از روند بیمه محور به فرایندی داده محور هدایت کرده است (Casterman, 2012: 225).

شایان یادآوری است که مقررات متحدالشکل تعهد پرداخت بانکی، اساس تصمیم گیری درخصوص همخوانی یا ناهمخوانی داده ها را تأمین نمی کند، بلکه همخوانی یا ناهمخوانی داده ها وظیفه مرکز بررسی داده ها است که طبق شرایط ناظر در آن مرکز که از سوی بانک تصدیق شده است، تعیین می شود.^۳

البته تخصصی بودن این شیوه، مهارت خاصی را در نیروهای انسانی نظام بانکی کشورها به خصوص کشورهای در حال توسعه می طلبد که نیازمند آموزش آن ها است. مؤید گزاره ذکر شده، گزارش های به دست آمده از اعمال این روش از سوی بانکداران کشورهای در حال توسعه نظیر هندوستان است که نبود مهارت کافی به افشای اطلاعات مهم برخی مشتریان در روند اعمال تعهد پرداخت بانکی منجر شده است (Bin, 2012: 620)؛ امری که می تواند اعتماد فعالان حوزه تجارت بین الملل را نسبت به این شیوه خدشه دار کند و تکرار آن به کنار گذاشتن این شیوه از سوی تجار حقیقی و حقوقی منجر شود.

۳.۲. مراحل شکل گیری تعهد پرداخت بانکی

۱. خریدار و فروشنده در قرارداد پایه خودشان، روش پرداخت در معامله را تعهد پرداخت بانکی مشخص می کنند؛ ۲. بانک های خریدار و فروشنده، هریک تعهد می کنند که داده های ارائه شده از سوی طرفین را که غالباً ناظر به انجام تعهد و اوصاف آن است، به مرکز بررسی داده ها ارسال کنند؛ ۳. مرکز بررسی داده ها، پیام های دریافتی از بانک ذی نفع را پس از طی

1. article 1.a.
2. Supply chain finance.
3. article 1,b.

فرایندی در اختیار بانک متعهد قرار می‌دهد. فرایند یادشده همان مقایسه خودکار اطلاعات موجود در پیام‌ها براساس پایه اولیه^۱ تشکیل شده و ابلاغ نهایی هم‌خوانی یا ناهم‌خوانی داده‌ها به هریک از بانک‌های خریدار و فروشنده است؛^۲ زمانی که پیام‌های دریافت‌شده از بانک خریدار منطبق با داده‌های ارائه‌شده از سوی بانک ذی‌نفع بود و مرکز پیام این هم‌خوانی را تأیید و به بانک خریدار ابلاغ کرد، بانک خریدار دستور پرداخت وجه را صادر می‌کند و وجه به بانک ذی‌نفع، پرداخت می‌شود (شایان یادآوری است که پیام‌های دریافتی باید طبق فرمت خاصی^۳ تهیه شده باشند و این فرمت را سازمان جهانی استاندارد^۴ تعریف کرده است).^۵

۳.۳. ابعاد حقوقی تعهد پرداخت بانکی

اولین نکته حقوقی که در خصوص تعهد پرداخت بانکی با سایر روش‌های پرداخت جلب توجه می‌کند، مرجع قانون‌گذاری آن است، زیرا مقررات تعهد پرداخت بانکی از سوی یک مرجع وضع نشده، بلکه به تصویب مشترک دو نهاد بین‌المللی - که یکی از آن‌ها مرجع قانون‌گذار و دیگری متخصص حوزه بانکداری است - رسیده است: اتاق بازرگانی بین‌المللی و سویفت. این مسئله نشان می‌دهد که این شیوه پرداخت، دارای ابعاد فراحقوقی و فنی زیادی است که علاوه بر متخصصان حقوقی، دخالت نهادهای مهم بانکی چون سویفت را نیز اقتضا کرده است.

نکته دیگر، خروج موضوعی حقوق و تعهدات متقابل بانک و مشتری از مقررات متحدالشکل تعهد پرداخت بانکی است، زیرا این مقررات صرفاً ناظر به رابطه میان بانک‌ها با یکدیگر و بانک‌ها با مرکز بررسی داده‌ها است.

طبق ماده ۲ مقررات یادشده، شمول مقررات متحدالشکل تعهد پرداخت بانکی نسبت به توافق طرفین قهری نیست و نیازمند توافق صریح است، خواه توافق صریح یادشده ضمن معامله پایه صورت گرفته باشد و خواه ضمن توافقی جداگانه.

۱. طبق ماده ۳ این مقررات، منظور از پایه اولیه، اطلاعاتی است که درخصوص معامله تجاری مربوطه از سوی بانک خریدار یا فروشنده به مرکز بررسی داده‌ها ارائه شده است.

۲. این استاندارد، iso 20022 است.

3. ISO: international organization for standardization.

۴. در فرمت استاندارد یادشده، معیارهای لازم برای اسناد مربوط به تجارت، حمل و نقل، بیمه، گواهی یا سایر تأییدیه‌هایی که می‌بایست از سوی بانک‌های درگیر ارائه شود، مشخص شده است. این استانداردها نقش مهمی در یکپارچه‌کردن سیاست‌های بانکی به منظور تسهیل پرداخت به‌واسطه تعهد پرداخت بانکی دارند. اگر پیام‌های ارسالی، در قالبی خارج از قالب سازمان استاندارد ارائه شوند، کشف می‌شود که قصد طرفین بر خروج از شمول مقررات متحدالشکل تعهد پرداخت بانکی است.

article 2, c) i use of any other message type means that the transaction is out of scope of these rules.

اصل استقلال تعهد پرداخت بانکی از معامله پایه در تعهد پرداخت بانکی نیز جاری است، به این شکل که مقررات متحدالشکل تعهد پرداخت بانکی، به جدایی و استقلال ذاتی تعهد پرداخت بانکی از قرارداد فروش یا سایر قراردادهای پایه اشاره کرده است. به عبارت دیگر، استقلال تعهد پرداخت بانکی که در ماده ۶ مجموعه مقررات متحدالشکل تعهد پرداخت بانکی منعکس شده است، به معنای استقلال تعهد از قراردادهایی است که ممکن است مبنای معامله تجاری مربوط قرار گرفته باشد. در نتیجه تعهد بانک متعهد، تابع ادعاها، دفاعیات یا شروطی که ناشی از روابط متعهد با بانک خود یا بانک فروشنده یا خود فروشنده است، نخواهد بود.

علاوه بر این، رابطه قراردادی میان بانکها مسئله حقوقی دیگری است که جلب توجه می‌کند و اثر خود را در قاعده حل تعارض گذاشته است. قاعده حل تعارض تعهد پرداخت بانکی با وجود ماهیت قراردادی آن، نسبت به قاعده حل تعارض مرسوم در قراردادها متضمن انحرافی مشهود است. اگر تعهد پرداخت بانکی را با اتکا به رابطه میان بانکها و ارتباط آن دو با مرکز بررسی داده‌ها، تعهدی تلقی کنیم که از قرارداد ناشی شده است، قاعده مرسوم حل تعارض در قراردادها، در درجه نخست حکومت قانون محل انعقاد عقد و در درجه دوم حکومت اراده طرفین است (جنیدی، ۱۳۹۴: ۴۰۸). این در حالی است که مقررات متحدالشکل تعهد پرداخت بانکی، طبق ماده ۱۵، قانون حاکم بر تعهد پرداخت بانکی را، قانون محل استقرار شعبه یا اداره بانک درگیر تعیین شده در پایه اولیه تشکیل شده می‌داند، محلی که نه محل انعقاد عقد است و نه از سوی طرفین انتخاب شده است. با توجه به مدرن و جدید بودن این سند و ماهیت قراردادی تعهد پرداخت بانکی و فاصله آن از ابعاد صرف حقوقی به نظر می‌رسد که با سکوت در اختیار انتخاب قانون از سوی طرفین، قدری سخت‌گیری در قانون حاکم صورت گرفته است. البته شاید این به خودی خود، انعکاسی از غلبه جنبه‌های فنی بر این شیوه پرداخت است که قانون محل تمرکز داده‌ها را به منزله قانون حاکم بر آن شناسایی کرده است.

بعد حقوقی دیگر توقیف ناپذیری وجهی است که برای بانک گیرنده، نزد بانک متعهد اختصاص داده شده است، زیرا قبل از تأیید داده‌ها از سوی مرکز بررسی اسناد، وجه به هیچ عنوان قابل پرداخت، حتی به ذی‌نفع نیست، زیرا هنوز داده‌ای تأیید نشده است تا استحقاق بانک برای آن وجوه محرز شود. پس از تأیید داده‌ها از سوی مرکز بررسی اسناد نیز، وجه یادشده به بانک اختصاص داده شده است و قابل توقیف از سوی اشخاص ثالث نیست، زیرا در این صورت، استحقاق بانک برای آن وجوه تأیید شده است.

1. the governing law of BPO will be that of the location of the branch or office of the obligor bank specified in the established baseline.

۴. مقایسه اعتبارات اسنادی الکترونیک و تعهد پرداخت بانکی

از آنجا که هر دو این شیوه‌های پرداخت، در پرداخت‌های بانکی بین‌المللی استفاده می‌شوند و دو شیوه پیشنهادی برای کسب اطمینان تجار در عرصه تجارت بین‌الملل است، لذا مقایسه این دو می‌تواند مزایا، معایب و محدوده هر دو روش را به طور واضح مشخص کند تا تجار و مشاوران حقوقی به انتخاب آگاهانه‌تری در خصوص شیوه پرداخت مبادرت ورزند. این مقایسه را در دو بخش تفاوت‌ها و شباهت‌ها بیان می‌کنیم.

۴.۱. تفاوت‌ها

طبق ماده ۷ مقررات متحدالشکل تعهد پرداخت بانکی، بانک درگیر براساس داده‌ها عمل می‌کند و نه اسناد، کالاها، خدمات یا عملکرد مرتبط با داده‌ها یا اسناد و این نکته در برابر سندمحور بودن اعتبارات اسنادی است که محور آن‌ها را اسناد، اعم از فیزیکی یا الکترونیکی تشکیل می‌دهد و نه داده‌ها.^۱

مقررات متحدالشکل تعهد پرداخت بانکی، روابط میان بانک و مشتری را پوشش نمی‌دهد و صرفاً ناظر به روابط بانک‌ها با یکدیگر است. این در حالی است که مقررات اعتبارات اسنادی، روابط متقاضی و بانک را نیز پوشش داده است. در اعتبارات اسنادی الکترونیک، بانک گشاینده بعد از اینکه صحت اسناد را تصدیق کرد، به بانک ابلاغ‌کننده دستور می‌دهد که وجه را به «ذی‌نفع» پردازد، اما در تعهد پرداخت بانکی، بعد از اینکه مرکز بررسی داده‌ها، انطباق داده‌ها را تصدیق کرد، بانک متعهد وجه را مستقیماً به «بانک ذی‌نفع» می‌پردازد و فروشنده در این رابطه متعهدله مستقیم نیست.

در اعتبارات اسنادی، تکلیف بررسی اسناد با خود بانک است، اما در تعهد پرداخت بانکی که روشی داده‌محور محسوب می‌شود و تبعاً تخصص و مهارت یک مراجع کارشناس و حرفه‌ای را می‌طلبد، بررسی داده‌ها، با مرکز بررسی داده‌هاست و بانک نمی‌تواند در این حوزه وارد شود. در مقررات اعتبارات اسنادی الکترونیک فرمت خاصی برای ارائه اسناد پیش‌بینی نشده است و بانک‌ها طبق دستورالعمل خود مشتریان را به ارائه اسناد ملزم می‌کنند، اما در تعهد پرداخت بانکی داده‌ها باید در فرمت خاصی ارائه شوند و این فرمت علاوه بر اینکه برای هر دسته از اسناد جداگانه تعیین شده است، از سوی مرکز استاندارد تعیین و مشخص شده است. تعهد پرداخت بانکی صرفاً روش پرداخت مطمئن است بدون اینکه بتواند نقش ضمانت‌نامه را ایفا کند، اما اعتبارات اسنادی، می‌تواند علاوه بر اینکه در مقام روش پرداخت

1. article 7: an involved bank deals with data and not with documents or the goods, services or performance to which the data or documents may delete.

۲. برای مثال در ایران، بانک مرکزی دستورالعمل گشایش اعتبارات اسنادی را منتشر کرده است.

مطمئن ظاهر شوند، طرفین معامله تجاری را از ارائه ضمانت‌نامه بی‌نیاز کنند (البته مشروط به اینکه اعتبار اسنادی الکترونیک از نوع اعتبار اسنادی تضمینی باشد که به آن، در قسمت قبل، اشاره شد). از سوی دیگر، به نظر برخی از دکترین تجارت بین‌الملل شیوه داده‌محور تعهد پرداخت بانکی طرفین را از بیمه‌کردن برای اطمینان از پرداخت وجه، بی‌نیاز کرده است، این در حالی است که اعتبار اسنادی فاقد چنین کارکردی است و حتی بیمه‌نامه در زمره اساسی‌ترین اسناد حملی است که از سوی ذی‌نفع باید به بانک ارائه و اصالت آن تأیید شود. وجه اختصاص داده‌شده برای بانک گیرنده، نزد بانک متعهد قبل و بعد از تأیید داده‌ها از سوی مرکز بررسی داده‌ها، قابل توقیف نیست. این در حالی است که طلبی که ذی‌نفع در نتیجه صدور و ابلاغ اعتبارنامه از بانک پیدا می‌کند، بخشی از دارایی مثبت او خواهد بود که طلبکاران وی ممکن است با توسل به اقدامات قضایی از محل این طلب بهره‌مند شوند و احتمال توقیف چنین طلبی از ناحیه آنان وجود دارد (ابافت، ۱۳۸۶: ۱۰۲).

با توجه به تنوع و تعدد روابط حقوقی موجود در اعتبارات اسنادی، انواع مختلفی از این اعتبارات تعریف شده است و با کارکردهای مختلف استفاده می‌شوند.^۱ این در حالی است که تعهد پرداخت بانکی چون روابط حقوقی متعددی را که در اعتبارات اسنادی قابل تعریف است، پوشش نمی‌دهد، تاکنون صرفاً دارای یک مدل و انواع متعددی از آن با کارکردهای مختلف ارائه نشده است. می‌توان دلیل این امر را در دخالت نکردن طرفین قرارداد در تعهد پرداخت بین بانکی توجیه کرد، زیرا تعهد پرداخت بین بانکی به سادگی نمودار رابطه مستقیم میان دو بانک پس از تأیید داده‌ها، از سوی مرجع ثالثی تحت عنوان مرکز بررسی داده‌هاست. با توجه به سندمحور بودن اعتبارات اسنادی و داده‌محور بودن تعهد پرداخت بانکی با اندکی اغماض شاید بتوان گفت که اعتبارات اسنادی برای قراردادهایی مناسب‌تر است که توصیفات کیفی موجود در اسناد حمل یا به عبارت دیگر، وصف کیفی مورد معامله نقش اساسی را در قرارداد و اراده طرفین دارد. این در حالی است که تعهد پرداخت بانکی برای معاملاتی بهتر است که اوصاف کمی مورد معامله که در قالب داده‌ها بیان می‌شوند، جایگاه اساسی را در اراده متعاملان دارند. هرچند در این شیوه نیز نحوه اطلاع از اوصاف کیفی مورد معامله بی‌اهمیت نیست.

۱. برخی از این انواع عبارت‌اند از: اعتبار برگشت‌پذیر، اعتبار برگشت‌ناپذیر، اعتبار تأییدشده، اعتبار گردان، اعتبار ضمانتی، اعتبار مدت‌دار، اعتبار قابل انتقال، اعتبار متقابل و ... . بیان انواع دیگر این اعتبارات و توضیح آن‌ها در حوصله این مقاله نمی‌گنجد. برای مطالعه بیشتر رک. به کریمی، اسدالله (۱۳۶۷). «مروری بر اعتبارات اسنادی و آخرین مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی»، مجله حقوقی بین‌المللی، شماره ۹، ۱۰۷-۱۰۹.

لازم به یادآوری است که به منظور تقاضای گشایش اعتبار به موجب مقررات داخلی کشورها، اخذ وثیقه از سوی بانک گشاینده اعتبار از متقاضی الزامی است.^۱ این در حالی است که چنین الزامی تاکنون برای انجام گشایش تعهد پرداخت بانکی مشاهده نشده است. دلیل این امر را می‌توان در دو نکته جست و جو کرد؛ نخست نوبابودن مقررات متحدالشکل تعهد پرداخت بانکی در عرصه بین‌الملل و ناشناخته‌بودن چالش‌های آن، به‌گونه‌ای که در اکثر کشورهای جهان، از جمله ایران هنوز دستورالعمل و مقررات داخلی برای چنین روشی وضع نشده است^۲ و چه‌بسا در آینده نزدیک چنین نیازی احساس و وارد حوزه قانون‌گذاری شود؛ دوم اینکه جایگاه الزام به اخذ وثیقه در روابط میان بانک و مشتری است، موضوعی که موضوعاً خارج از شمول مقررات تعهد پرداخت بانکی است و شاید بتوان ردپایی از آن را در آینده، در قراردادهای خاص هر بانک با مشتریان متقاضی تعهد پرداخت بانکی یافت.

۲.۴. شباهت‌ها

هر دو روش پرداخت، تعهد برگشت‌ناپذیر بانک را برای پرداخت مبلغ معینی به ذی‌نفع، متعاقب تأیید اسناد یا داده‌ها تضمین می‌کنند.

حدود مسئولیت بانک‌ها نیز در این دو روش پرداخت یکسان است، در یک رابطه اعتباری اسنادی الکترونیکی بانک‌ها درخصوص اصالت اسناد، مسئول نیستند. مقررات متحدالشکل تعهد پرداخت بانکی نیز بانک‌ها را درخصوص اصالت داده‌ها فاقد هرگونه مسئولیت می‌داند، از عبارات مندرج در بند ۱ ماده ۱۲ مقررات یادشده^۳ که می‌تواند قرینه ماده ۳۴ مقررات اعتبارات اسنادی باشد^۴ برمی‌آید که مسئولیت بانک‌ها در هر دو روش پرداخت، نسبت به اصالت داده‌ها،

۱. برای مثال، ر.ک. به ماده ۶ دستورالعمل بانک مرکزی ایران مصوب ۹۱/۹/۱۵، درخصوص ضوابط اعتبارات اسنادی.

۲. ممکن است در آینده نزدیک بانک‌ها اخذ وثیقه را ضروری بدانند و بدیهی است که نگارندگان صرفاً مقررات فعلی موجود را مقایسه کرده‌اند و به رویه آینده عملی بانک‌ها واقف نیستند.

3. article 12: an involved bank does not assume any liability or responsibility for: (i) the source, accuracy, genuineness, falsification or legal effect of data received from the buyer or seller, (ii) the documents or the description, quantity, condition, packing, delivery, value or existence of the goods, services or other performance to which such data relates or, (iii) the good faith or acts or omissions, solvency, performance or standing of the consignor, carrier, forwarder, consignee or insurer of the goods or any other person referred to in any data.

4. A bank assumes no liability or responsibility for the form, sufficiency, accuracy, genuineness, falsification or legal effect of any document, or for the general or particular conditions stipulated in a document or superimposed thereon; nor does it assume any liability or responsibility for the description, quantity, weight, quality, condition, packing, delivery, value or existence of the goods, services or other performance represented by any document, or for the good faith or acts or omissions, solvency, performance or standing of the consignor, the carrier, the forwarder, the consignee or the insurer of the goods or any other person.

منتفی است. نظیر چنین بی‌مسئولیتی نیز در ماده ۳۶ مقررات اعتبارات اسنادی و ماده ۱۳ مقررات متحدالشکل تعهد پرداخت بانکی آمده است.

وجود و دخالت شخص ثالث در رابطه میان خریدار و فروشنده که بتواند این رابطه دوجانبه و سرشار از بی‌اعتمادی را در فضای تجارت بین‌الملل به صورت ایمن، مدیریت کند، هم در اعتبار اسنادی و هم در تعهد پرداخت بانکی مشهود است (Jaeger & Gotz, 2009: 351).

در تعهد پرداخت بانکی، مرکز بررسی داده‌ها و در اعتبارات اسنادی، بانک، این نقش را بر عهده دارد. روابط حقوقی میان طرفین اعتبار اسنادی اعم از روابط بانک‌ها با یکدیگر و روابط طرفین با بانک‌ها، در قالب قراردادی توجیه می‌شود و تقریباً اختلاف‌نظر بارزی در توجیه روابط حقوقی یادشده میان دکتربین حقوق تجارت مشاهده نشده است^۱ (McCurdy, 1922: 719). همچنین، روابط بانک‌ها با یکدیگر و مرکز بررسی داده‌ها، در تعهد پرداخت بانکی و روابط میان طرفین تعهد پرداخت بانکی با بانک‌های درگیر نیز قراردادی است، که همان‌طور که گفته شد، رابطه اخیر، در شمول مقررات تعهد پرداخت بانکی جای نمی‌گیرد.

۵. نتیجه‌گیری

از آنچه در این پژوهش بیان شد، این نتیجه به دست آمد که اعتبارات اسنادی که تحت شمول مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی است، یکی از روش‌های مطمئن و سریع پرداخت در تجارت بین‌الملل است. بعد از سال‌ها رواج روش یادشده، مقررات متحدالشکل تعهد پرداخت بانکی به تصویب رسید بدون آنکه جایگزین اعتبارات اسنادی شود، زیرا زمانی که تهیه و تدوین مقررات یادشده در دستور کار اتاق بازرگانی بین‌المللی و انجمن خدمات مالی بین بانکی قرار گرفت، هدف اصلی، برطرف کردن عیوب روش حساب‌باز بود، بدون اینکه قصد جایگزینی مقررات یادشده با مقررات اعتبارات اسنادی مدنظر قرار گرفته باشد. اعتبار اسنادی تعهد برگشت‌ناپذیر بانک، برای واریزکردن وجه اعتبار به ذی‌نفع از طریق بانک ابلاغ‌کننده بعد از تأیید صحت اسناد از سوی بانک یادشده است. تعهد پرداخت بانکی، تعهد برگشت‌ناپذیر بانک برای واریز وجه اعتبار به بانک دیگر بعد از تأیید صحت داده‌های ارائه‌شده از سوی بانک‌ها به وسیله مرکز بررسی داده‌هاست. در حالی که اعتبارات اسنادی سندمحور و تعهد پرداخت بانکی داده‌محور است، اما شباهت‌هایی میان این دو روش پرداخت وجود دارد

۱. البته در این خصوص برخی به قالب ایقاع برای توجیه تعهد بانک گشاینده قائل‌اند که به نظر نمی‌رسد توجیه صحیحی باشد، زیرا در پرداخت به استناد اعتبار اسنادی، دخالت اراده متقاضی گشایش اعتبار و ذی‌نفع اعتبار، انکارناپذیر است، لذا توجیه قالب قراردادی توجیه مناسبی است. رفیعی، محمدتقی (۱۳۸۷). «تحلیل حقوقی قرارداد گشایش اعتبار اسنادی در حقوق ایران»، اندیشه‌های حقوق خصوصی، سال پنجم، شماره دوازدهم، صفحه ۶۲.

قراردادی بودن روابط حقوقی میان طرفین درگیر، سه‌جانبه بودن رابطه، عدم مسئولیت بانک در برابر اصالت داده‌ها و اسناد حتی در صورت قوه قاهره و برگشت‌ناپذیر بودن تعهد بانک و تبعاً نقش تضمینی و ایجاد امنیت. تفاوت در مرجع بررسی اصالت اسناد و داده‌ها، پیش‌بینی نکردن فرمت خاص ارائه اسناد در مقررات اعتبار اسنادی الکترونیک و پیش‌بینی آن برای ارائه داده‌ها در تعهد پرداخت بانکی، داده‌محور بودن تعهد پرداخت بانکی و سندمحور بودن اعتبار اسنادی، کارکرد ضمانت‌نامه‌ای اعتبار اسنادی و کارکرد بیمه‌نامه‌ای تعهد پرداخت بانکی، پوشش روابط بانک و مشتری در اعتبار اسنادی و پوشش ندادن آن در تعهد پرداخت بانکی، الزام به اخذ وثیقه در اعتبار اسنادی و نبود چنین الزامی - تاکنون - در تعهد پرداخت بانکی، امکان توقیف محل اعتبار اسنادی از سوی طلبکاران ذی‌نفع در اعتبار اسنادی و نبود چنین امکانی در تعهد پرداخت بانکی، کیفیت‌محور بودن اعتبار اسنادی و کمیت‌محور بودن تعهد پرداخت بانکی، پرداخت مستقیم وجه به ذی‌نفع در اعتبار اسنادی و پرداخت آن به بانک در تعهد پرداخت بانکی و تفاوت در مرجع قانون‌گذاری از جمله تمایزات این دو شیوه پرداخت است. در نتیجه می‌توان گفت که اعتبار اسنادی الکترونیک و تعهد پرداخت بانکی، دو روش سریع و مطمئن پرداخت الکترونیک در تجارت بین‌الملل به شمار می‌روند که در کنار یکدیگر و هریک، در حوزه اختصاصی خود به امنیت معاملات، رشد و توسعه مبادلات و گردش آزاد سرمایه در روابط تجاری بین کشورهای جهان کمک می‌کنند.

منابع و مأخذ

الف) فارسی

۱. اعتمادی، مهدی و تازیکی‌نژاد، علی (۱۳۸۶). «بررسی روابط حقوقی طرف‌های اعتبار اسنادی الکترونیک»، مجله پژوهش‌های حقوقی، شماره ۱۲.
۲. ابافت، رسول (۱۳۸۶). «اعتبارات اسنادی و ماهیت حقوقی آن در حقوق تجارت بین‌الملل»، مجله پیک نور، ضمیمه.
۳. اشمیتف، کلایو ام (۱۳۸۷). «حقوق تجارت بین‌الملل»، ترجمه بهروز اخلاقی، فرهاد امام، محمد اسبقی نمینی، محمود باقری، امیرحسین طیبی‌فرد و اسماعیل همت‌دوست، جلد ۲، چاپ سوم، تهران: سمت.
۴. بوکلی روس. پی و ایکس. یانگ، گائو (۱۳۸۵). «ماهیت حقوقی ویژه و منحصربه‌فرد اعتبارات اسنادی»، ترجمه ماشاءالله بنانیاسری، مجله حقوقی، نشریه مرکز امور حقوقی بین‌المللی معاونت حقوقی و امور مجلس ریاست جمهوری، شماره ۳۵.
۵. تمیزی اسفنجانی، اکبر و صادقی، محسن (۱۳۸۵). «جنبه‌های حقوقی تأثیر تجارت الکترونیک بر اعتبارات اسنادی»، طرح تحقیقاتی انجام‌شده در مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.
۶. تی‌لاریا، ایمانویل (۱۳۸۵). «روش‌های پرداخت ثمن در تجارت الکترونیک»، ترجمه ماشاءالله بنانیاسری، مجله حقوقی بین‌المللی، شماره ۳۴.
۷. رنجبر آذربایجان، مهدی (۱۳۸۵). «اعتبارات اسنادی در تجارت الکترونیک با بررسی مواد EUCP»، نشریه گواه، شماره ۶ و ۷.
۸. جنیدی، لعیا (۱۳۸۸). «حقوق قابل اعمال بر تعهدات قراردادی با تأکید بر ماده ۹۶۸ قانون مدنی»، بر منهنج عدل، مجموعه مقالات اهداشده به استاد دکتر ناصر کاتوزیان.

۹. رفیعی، محمدتقی (۱۳۸۷). «تحلیل حقوقی قرارداد گشایش اعتبار اسنادی در حقوق ایران»، *اندیشه‌های حقوق خصوصی*، سال پنجم، شماره ۱۲.
۱۰. کریمی، اسدالله (۱۳۶۷). «مروری بر اعتبارات اسنادی و آخرین مقررات متحدالشکل اعتبارات اسنادی»، *مجله حقوقی بین‌المللی*، شماره ۹.
۱۱. کمیته ایرانی اتاق بازرگانی بین‌المللی (۱۳۹۵). *پژوهش‌های موردی در روش‌های پرداخت بین‌المللی*، ترجمه فریدون شیرازی، چاپ دوم، انتشارات جنگل.
۱۲. کمیته ایرانی اتاق بازرگانی بین‌المللی (۱۳۹۲). *مقررات متحدالشکل تعهد پرداخت بانکی (URBPO)*، ترجمه فریدون شیرازی، چاپ اول، انتشارات جنگل.
۱۳. مافی، همایون و فلاح، مهدی (۱۳۹۲). «خصیصه‌های اسنادی و ضمانتی اعتبار اسنادی تضمینی در حقوق تجارت بین‌الملل»، *مجله پژوهش‌های حقوق تطبیقی*، دوره ۱۷، شماره ۲.
۱۴. آخرین بازدید: ۹۴/۵/۲۴. <http://www.payeshpress.ir/News/1868.html>
۱۵. آخرین بازدید: ۹۶/۷/۲۱. <http://www.isna.ir/news/95100502230>.

(ب) خارجی

16. Aslanova, Kemale (2014). "The Impact of Globalization on Bank Guarantees: Changing Role of Letter of Guarantee in Banking", *Globalization of Financial Institutions*, Springer International Publishing available at <https://books.google.com> Last visited: 27/11/2015.
17. Barnes James G., Byrne, James E (1996). "letters of credits", 1995 cases, *The Business Lawyer*, Vol. 51, No. 4, 1417.
18. Bin Yahya, Faizal (2012). "India and it's maturing BPO it sector", *Journal of Asian and African Studies*, vol. 47, 6.
19. Byrne, James E (2012). "Letters of Credit", *The Business Lawyer*, vol 43, No. 4.
20. Casterman, André (2012). "modernizing global trede finance practices", *journal of payments strategy & systems*, vol. 6, No. 3.
21. Gray Carlson, David, Widen, William H. (1999). "Letters of Credit, Voidable Preferences, and the "Independence" Principle", *The Business Lawyer*, Vol. 54, No. 4
22. Jaeger, Axel-Volkmar & Götz-Sebastian Hök (2009). *FIDIC-a Guide for Practitioners*, Springer Science & Business Media <http://www.ethioconstruction.net>. Last visited: 27/11/2015.
23. Lee, Cheng-Few & Alice C. Lee (2006). *Encyclopedia of finance*, Springer Science & Business Media <http://books.google.com>. Last visited: 27/11/2015.
24. Wood, Donald F., Brone, Anthony, Murphy Paul, Warldlow, Daniel L (2012). *International logistics*, Springer Science & Business Media <http://7560.e.com/international-logistics>. Last visited: 27/11/2015.
25. McCurdy, William E. (1922). "Commercial Letters of Credit", (Concluded), *Harvard Law Review*, Vol. 35, No. 6.
26. <https://www.swift.com/about-us/discover-swift> last visired: 26/7/2016.